

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ М.О. Азаренков

“ _____ ” _____ 2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ

рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий)
галузь знань	08 Право
спеціальність	081 Право
освітньо-наукова програма	081 Право
вид дисципліни	за вибором
факультет	юридичний

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

“28” серпня 2019 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: В.О. Серьогін, д.ю.н., проф., професор кафедри конституційного і муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від “ 27” серпня 2019 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права _____ М.М. Воронов

Програму погоджено методичною комісією юридичного факультету

Протокол від “28” серпня 2019 року № 1

Голова методичної комісії
юридичного факультету _____ Л.В. Кулачок-Тітова

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Конституційна юстиція» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії (PhD) спеціальності 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Викладання навчальної дисципліни «Конституційна юстиція» має на меті оволодіння аспірантами:

- знаннями щодо основних етапів еволюції, сучасного стану та основних тенденцій розвитку конституційно-правової доктрини;
- понятійним апаратом у сфері конституційного права;
- вмінням здійснювати систематизацію та пошук правових норм щодо статусу суб'єктів конституційно-правових відносин;
- вмінням аналізу правової літератури з питань конституціоналізму, конституційних засад правового статусу держави, громадянського суспільства та особи;
- знанням загальних принципів та напрямків розвитку конституційно-правової доктрини в Україні та за кордоном;
- навичками щодо правильного застосування сучасної конституційно-правової доктрини при вирішенні практичних задач;
- вмінням надавати конституційно-правову характеристику процесів і явищ, що мають місце в Україні та за кордоном;
- вмінням здійснювати пошук та критичний аналіз матеріалів правозастосовної діяльності при вирішенні конкретних практичних завдань.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- отримання знань про еволюцію, сучасний стан й основні тенденції розвитку конституційно-правової доктрини;
- отримання знань про доктринальні проблеми предмету і методу конституційно-правового регулювання та основні джерела конституційного права України;
- формування у аспірантів знань про проблеми правового регулювання, що існують у межах генеральних інститутів конституційного права України, та шляхи їх вирішення;
- вивчення змісту основних джерел конституційного права України у проблемному контексті;
- розвиток у аспірантів спеціального юридичного мислення, що дозволяє розкривати основні закономірності розвитку і функціонування конституціоналізму з урахуванням сучасних реалій;
- формування наукових уявлень про природу і сутність конституціоналізму;
- поглиблення знань конституційно-правової термінології, вироблення вмінь оперування відповідними поняттями і категоріями;
- формування вмінь здійснювати пошук та критичний аналіз матеріалів конституційно-правової практики;
- підготовка до майбутньої професійної діяльності.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
10 год.	4 год.
Семінарські заняття	
8 год.	2 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
72 год.	84 год.
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, в результаті вивчення дисципліни «Конституційна юстиція

» аспіранти мають сформувати такі фахові компетентності:

(ФК-3.1.) виявляти глибокі й системні теоретичні та емпіричні знання конституційно-правових та муніципально-правових явищ і процесів; поглиблене розуміння конституційно-правових і муніципально-правових проблем, системи конституційного і муніципального права, теорії та практики конституціоналізму (у т.ч. глибоке знання наукової літератури за конституційно-правовим профілем);

(ФК-3.2.) здатність брати участь у розробці проектів конституційно-правових та муніципально-правових актів, здійснювати наукове тлумачення конституційно-правових і муніципально-правових актів, надавати рекомендації щодо їх удосконалення;

(ФК-3.3.) здатність кваліфіковано застосовувати конституційно-правові та муніципально-правові акти у різних сферах юридичної діяльності; у межах посадових обов'язків забезпечувати професійний захист конституційного ладу, конституційних прав і свобод людини і громадянина; прав і законних інтересів територіальних громад.

(ФК-3.4.) здатність кваліфіковано здійснювати наукові дослідження в галузі конституційного та муніципального права; викладати конституційно-правові дисципліни на високому теоретичному й методичному рівні; ефективно здійснювати політико-правове виховання;

(ФК-3.5.) здатність до міжнародної науково-педагогічної мобільності за конституційно-правовим профілем.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Конституційна юстиція: онтологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти

Тема 1. Поняття конституційної юстиції та її організаційно-правові форми.

Сучасні моделі конституційного контролю і конституційної юстиції. Англо-американська і європейська (континентальна) моделі конституційного контролю. Елементи юридичного статусу органів конституційної юстиції.

Межі конституційного контролю з боку органів конституційної юстиції. Критерії конституційності закону.

Конституційна юстиція як фактор становлення й розвитку конституціоналізму. Конституційна юстиція в механізмі гарантування охорони і захисту засад конституційного ладу держави.

Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні конституційної юстиції. Конституційна юстиція як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави. Органи конституційної юстиції в механізмі легітимації державної влади. Конституційна юстиція та загальне судочинство.

Тема 2. Юрисдикція органів конституційної юстиції: порівняльно-правовий аспект.

Поняття конституційної юрисдикції та його співвідношення із суміжними поняттями. Юрисдикція як елемент правового статусу органів конституційної юстиції. Конституційно-правове регулювання юрисдикції органів конституційної юстиції.

Забезпечення юридичного верховенства конституції органами конституційної юстиції. Офіційне тлумачення конституції та законів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції. Роль органів конституційної юстиції у забезпеченні конституційності форм безпосередньої демократії.

Перевірка конституційності міжнародних договорів як відгук конституційної юстиції на процеси глобалізації. Розгляд компетенційних спорів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції.

Додаткові (нетрадиційні) повноваження органів конституційної юстиції.

Тема 3. Конституційна юстиція в Україні в аспекті формування вітчизняного конституціоналізму

Реформа конституційної юстиції в Україні 2017 року. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів. Статус Конституційного Суду України.

Засади діяльності Конституційного Суду України. Нормативна основа діяльності Конституційного Суду України.

Місцезнаходження Конституційного Суду України. Відкритість діяльності Суду. Повноваження Суду. Межі повноважень Суду.

Склад Конституційного Суду України. Повноважність Суду.

Тема 4. Конституційно-правовий статус судді Конституційного Суду України

Вимоги до судді Конституційного Суду України. Конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду. Порядок призначення судді Конституційного Суду Президентом України. Порядок призначення судді Конституційного Суду з'їздом суддів України. Призначення і строк перебування на посаді судді Конституційного Суду.

Набуття повноважень суддею Конституційного Суду. Порядок складення Суддею присяги. Вибори Голови за Заступника Голови Суду. Статус судді Конституційного Суду. Мантія та нагрудний знак судді Конституційного Суду. Посвідчення Голови Суду, заступника Голови Суду, Судді. Порядок тимчасового виконання обов'язків Голови Суду Суддею.

Припинення повноважень судді Конституційного Суду. Звільнення з посади судді Конституційного Суду. Посвідчення Судді у відставці. Дострокове звільнення з посади,

припинення повноважень Голови Суду та заступника Голови Суду.

Гарантії діяльності судді Конституційного Суду України. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду. Порядок надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді. Гарантії безпеки судді Конституційного Суду та членів його сім'ї. Винагорода судді Конституційного Суду. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці або пенсія. Відпустка судді Конституційного Суду. Забезпечення посадових потреб Судді. Наукові консультанти і помічники судді Конституційного Суду. Збереження звання судді Конституційного Суду.

Розділ 2. Конституційні та організаційно-правові засади конституційної юстиції в Україні

Тема 1. Організація діяльності Конституційного Суду України.

Організаційна структура Суду. Голова Суду. Заступник Голови Суду. Велика палата, сенати, колегії Суду. Постійні комісії Суду. Науково-консультативна рада Суду. Секретаріат, архів, бібліотека Суду. Офіційне видання Суду. Спеціальні пленарні засідання Суду, засідання Суду, пов'язані з організаційною діяльністю.

Порядок формування складу сенатів Конституційного Суду. Порядок утворення колегій суддів Конституційного Суду. Порядок обрання секретаря Колегії та виконання його обов'язків. Порядок тимчасового залучення Судді до складу неповноважної за складом Колегії. Внесення змін до персонального складу Сенату та Колегії. Порядок скликання зборів суддів Конституційного Суду. Графік роботи органів Конституційного Суду.

Забезпечення діяльності Суду. Фінансове забезпечення Суду. Гарантії фінансової незалежності Суду. Майно та статус Суду як юридичної особи.

Інформаційне забезпечення діяльності Конституційного Суду України. Доступ до публічної інформації в Суді. Веб-сайт Конституційного Суду України. Щорічна інформаційна доповідь Суду.

Позасудова діяльність суддів Конституційного Суду. Міжнародні зв'язки Суду.

Тема 2. Конституційне провадження в Україні.

Форми звернення до Суду. Конституційне подання. Конституційне звернення. Конституційна скарга.

Приймання, реєстрація та попередня перевірка звернень до Суду. Розгляд звернень до Суду у колегіях. Суддя-доповідач у справі. Конфлікт інтересів та відвід (самовідвід) Судді. Відкриття конституційного провадження у справі. Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі. Припинення розгляду звернень до Суду. Об'єднання і роз'єднання конституційних проваджень у справах.

Розгляд справ у Конституційному Суді України. Форми конституційного провадження. Засідання та пленарні засідання. Засідання та пленарні засідання Великої палати. Засідання та пленарні засідання Сенату. Відмова Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати. Забезпечення повноти розгляду справи.

Учасники конституційного провадження. Права та обов'язки учасника конституційного провадження. Права та обов'язки залученого учасника конституційного провадження. Постійний представник Президента України у Конституційному Суді України. Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України. Постійний представник Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України.

Відповідальність за порушення порядку проведення пленарних засідань у Суді. Мова конституційного провадження. Строки конституційного провадження. Об'єднання і роз'єднання конституційних проваджень.

Тема 3. Особливості окремих видів конституційних проваджень в Україні.

Особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою. Прийнятність конституційної скарги. Забезпечення конституційної скарги.

Особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Спрямування конституційного звернення. Предмет розгляду. Участь у конституційному провадженні. Резолютивна частина висновку.

Тема 4. Акти Конституційного Суду України

Види актів Конституційного Суду України. Рішення Суду. Висновок Суду. Ухвала Суду. Забезпечувальний наказ Суду. Ухвалення рішення і надання висновку Судом. Вимоги до рішення Суду. Вимоги до висновку Суду. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями).

Юридична позиція Конституційного Суду. Окрема думка Судді.

Офіційне оприлюднення та опублікування актів Суду. Усунення описок у тексті акта Суду і роз'яснення порядку виконання актів Суду.

Ухвалення Регламенту, інших актів, що регламентують організацію роботи Суду, та внесення змін до них

Порядок виконання рішень та висновків Суду. Відповідальність за невиконання актів Суду.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Конституційна юстиція: онтологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти												
Тема 1. Поняття конституційної юстиції та її організаційно-правові форми	12	2	2			8	14	2	2			10
Тема 2. Юрисдикція органів конституційної юстиції: порівняльно-правовий аспект.	12	2				10	10					10
Тема 3. Конституційна юстиція в Україні в аспекті формування вітчизняного конституціоналізму	10					10	10					10
Тема 4. Правовий статус судді Конституційного Суду України	12	2	2			8	12					12
Разом за розділом 1	46	6	4			36	46	2	2			42
Розділ 2. Конституційні та організаційно-правові засади конституційної юстиції в Україні												
Тема 1. Організація діяльності Конституційного Суду України	12	2	2			8	12	2				10

Тема 2. Конституційне провадження в Україні	12	2	2			8	12					12
Тема 3. Особливості окремих видів конституційних проваджень в Україні	10					10	10					10
Тема 4. Акти Конституційного Суду України	10					10	10					10
Разом за розділом 2	44	4	4			36	44	2				42
Усього годин	90	10	8			72	90	4	2			84

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Поняття конституційної юстиції та її організаційно-правові форми	2	2
2	Правовий статус судді Конституційного Суду України	2	-
3	Організація діяльності Конституційного Суду України	2	-
4	Конституційне провадження в Україні	2	-
	Разом	8	2

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Зміст завдання	Кількість годин	
			Денна форма	Заочна форма
1	Поняття конституційної юстиції та її організаційно-правові форми	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії В.Д. Бринцева «Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування»	8	10
2	Юрисдикція органів конституційної юстиції: порівняльно-правовий аспект.	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект навчального посібника «Конституционный контроль в зарубежных странах» за ред. В.В. Маклакова.	10	10
3	Конституційна юстиція в Україні в аспекті формування вітчизняного конституціоналізму	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії В.Є. Скоморохи «Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики»	10	10
4	Правовий статус судді Конституційного Суду України	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект наукових статей В. Кравчука «Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України» та О.К. Намясенко «Правові форми реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України»	8	12
5	Організація діяльності Конституційного Суду України	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії А.О. Селіванова і А.А. Стрижака «Вопросы конституционного правосудия в Украине»	8	10

6	Конституційне провадження в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії А.В. Портнова «Правове регулювання конституційного судочинства в Україні: доктрина, суб'єкти і форми конституційного судочинства, створення нових процесуальних інститутів»	8	12
7	Особливості окремих видів конституційних проваджень в Україні	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект монографії М. М. Гультая «Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя»	10	10
8	Акти Конституційного Суду України	Опрацювати допоміжну літературу за темою. Скласти конспект наукових статей О.В. Марцеляка «Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права», а також Т.О. Цимбалістого «Правова природа актів Конституційного Суду України»	10	10
	Разом		72	84

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Конституційна юстиція» полягають у підготовці презентації чи есе за визначеною або обраною аспірантом за допомогою викладача темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання можуть виконуватися у формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, наукових есе тощо.

6.1. Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та

по батькові аспіранта і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.

3. На інших слайдах – наповнення теми.

4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Аспірант самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що аспірант має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Аспірант повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети.

2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.

3. Індивідуальність (авторство, неповторність).

4. Аргументованість (переконливість) позиції.

5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

6.2. Правила виконання есе

Есе (фр. *essai* «спроба, проба, нарис», від лат. *exagium* «зважування») – літературний жанр прозового твору невеликого обсягу і вільної композиції.

На сьогодні есе розглядається у чотирьох аспектах:

1. Жанр критики, літературознавства, що характеризується вільним трактуванням будь-якої проблеми.

2. Різновид нарису, в якому головну роль грає не відтворення факту, зображення вражень, роздумів і асоціацій.

3. Прозовий етюд, який представляє спільні або попередні міркування про який-небудь предмет або з якогось приводу.

4. У сучасному літературознавстві – нарис або стаття, насичені теоретичними, філософськими роздумами

У будь-якому разі есе – це роздум автора над якоюсь проблемою. Тому в есе допускається полеміка з точкою зору інших авторів. Втім цитувати інших авторів можна, але помірковано й доречно. Есе – це абсолютно самостійна робота, написана власним стилем і мовою, тому чим менше цитат, тим краще.

Сьогодні програма підготовки аспіранта передбачає розвиток його творчості. Тому часто на заняттях з гуманітарних дисциплін вдаються саме до написання есе. Есе може бути представлено у вигляді міркування про те, що було почуто, або прочитано, але в будь-якому випадку тема повинна містити якусь проблему. Стиль у есе передбачається вільний, іноді навіть розмовний.

Есе, ймовірно, є найбільш простим способом викладу своїх думок у письмовій формі. У ході написання есе слід не просто висунути певну проблему, а також виявити певне аналітичне міркування.

При написанні есе слід дотримуватися наступних рекомендацій. Передусім, необхідно вивчити матеріал, що стосується порушеного питання або обраної проблеми. Щодо прочитаного матеріалу слід скласти особистісне враження, власне судження на конкретну тему. Далі треба підготувати аргументацію на захист своєї позиції. Особливим випадком є ситуація, коли ви виявляєте незгоду з позицією автора. У такому разі слід мати вагомі аргументи для обґрунтування своєї позиції. У висновку слід зробити висновки, підвести підсумки своїх роздумів.

Для того, аби краще зрозуміти, що таке есе і як його слід писати, краще за все спиратися на схему (алгоритм). Спочатку треба сформулювати проблему, над якою здійснюватимуться роздуми. Ця проблема закладена вже в саму назву есе, її тільки слід більш широко сформулювати. Під час своїх роздумів і міркувань необхідно висувати ті чи інші припущення (тези). Аби проаналізувати ці припущення, слід навести деякі аргументи за чи проти. Після того, як були висунуті всі припущення з поставленого питання, і вони були проаналізовані, слід зробити висновок. У висновку має бути ще раз згадана проблема і надана коротка відповідь, до чого дійшов автор.

Есе легше буде читати, якщо кожен частину виокремити в окремий абзац. Також кожен доказ (аргумент) можна розпочати з нового рядка.

Структура і обсяг есе

Структура есе визначається вимогами, що ставляться до нього:

1. Думки автора есе з проблеми викладаються у формі коротких тез.

2. Думка має бути підкріплена доказами – тому за тезою слідує аргументи.

Аргументи – це факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації і життєвий досвід, наукові докази, посилання на думку вчених тощо. Краще наводити два аргументи на користь кожної тези: один аргумент здається непереконливим, три аргументи можуть «перевантажити» текст, виконаний в жанрі, орієнтованому на стислість і образність. Таким чином, есе набуває кільцевої структури (кількість тез і аргументів залежить від теми, обраного плану, логіки розвитку думки):

- вступ;
- теза 1, аргументи;
- теза 2, аргументи;
- теза 3, аргументи;
- теза N, аргументи.
- висновок.

При написанні есе важливо також враховувати наступні моменти:

1. Вступ і висновок повинні фокусувати увагу на проблемі (у вступі вона ставиться, у висновку – резюмується точка зору автора).

2. Необхідне виокремлення абзаців, червоних рядків, встановлення логічного зв'язку абзаців: так досягається цілісність роботи.

3. Стиль викладу: есе властиві емоційність, експресивність, художність. Фахівці вважають, що належний ефект забезпечують короткі, прості, різноманітні за інтонацією пропозиції, вмиле використання «найсучаснішого» розділового знаку – тире. Втім, стиль відображає особливості особистості, про це теж корисно пам'ятати.

Обсяг есе – 7-10 сторінок комп'ютерного тексту. Есе має бути виконане комп'ютерним набором на аркушах паперу формату А-4. Поля: верхнє і нижнє – 2 см., лівє – 2,5 см., правє – 1,5 см. Нумерація сторінок – у верхньому правому куті, титульна сторінка не нумерується. Оформлення цитат – посторінкове скрізне. Список використаних джерел подається наприкінці тексту і має становити 5-7 найменувань.

Критерії оцінювання есе

При перевірці та оцінці есе звертається увага на наступні критерії:

1. Ступінь досягнення мети.
2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.
3. Індивідуальність (авторство, неповторність).
4. Аргументованість (переконливість) позиції.
5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.
6. Навички письмової мови.

6.3. Теми для презентацій (есе)

1. Еволюція правового статусу Конституційного суду України.
2. Моделі конституційної юстиції на пострадянському просторі.
3. Конституційний Суд України: захисник конституційного ладу чи його загроза?
4. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми).
5. Правові позиції Конституційного суду України.
6. Конституційна скарга у механізмі забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
7. Окрема думка судді Конституційного Суду України як джерело конституційно-правової науки.
8. Конституційний Суд України у процесі конституційної реформи.
9. Роль рішень і висновків Конституційного Суду України для розвитку вітчизняної конституційно-правової доктрини.
10. Методи тлумачення конституції.
11. Регламент Конституційного Суду України: зміст, структура та функції.
12. Організація роботи суддів Конституційного Суду України.
13. Інститут постійних представників у Конституційному Суді України.
14. Роль Конституційного Суду України в гарантуванні конституційного ладу України.
15. Проблема вмотивованості (аргументованості) рішень Конституційного Суду України.
16. Правові позиції Конституційного Суду України щодо засад конституційного ладу України.
17. Правозахисний напрям юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України.

7. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих аспірантами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки аспірантів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки аспірантів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги аспірантам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль з дисципліни «Засади конституційного ладу» проводиться у формі усного опитування або письмового контролю на семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів аспірантів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи аспірантів мають бути доведені до відома аспірантів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Поточний контроль самостійної роботи аспіранта здійснюється шляхом перевірки конспектів та усної співбесіди з викладачем під час індивідуальних консультацій.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання аспіранта. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль з дисципліни «Засади конституційного ладу» проводиться у формі письмового семестрового екзамену. Аспіранта допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамени складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити аспірантів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати аспірант при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового екзамену.

Максимальна сума балів, які може набрати аспірант при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

Питання, які виносяться на складання проміжного та підсумкового контролю з дисципліни «КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ»

1. Сучасні моделі конституційного контролю і конституційної юстиції. Англо-американська і європейська (континентальна) моделі конституційного контролю.
2. Елементи юридичного статусу органів конституційної юстиції.
3. Межі конституційного контролю з боку органів конституційної юстиції. Критерії конституційності закону.
4. Конституційна юстиція як фактор становлення й розвитку конституціоналізму.
5. Конституційна юстиція в механізмі гарантування охорони і захисту засад конституційного ладу держави.
6. Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні конституційної юстиції.
7. Конституційна юстиція як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави.
8. Органи конституційної юстиції в механізмі легітимації державної влади.
9. Конституційна юстиція та загальне судочинство.
10. Поняття конституційної юрисдикції та його співвідношення із суміжними поняттями.
11. Юрисдикція як елемент правового статусу органів конституційної юстиції. Конституційно-правове регулювання юрисдикції органів конституційної юстиції.
12. Забезпечення юридичного верховенства конституції органами конституційної юстиції.
13. Офіційне тлумачення конституції та законів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції.
14. Роль органів конституційної юстиції у забезпеченні конституційності форм безпосередньої демократії.
15. Перевірка конституційності міжнародних договорів як відгук конституційної юстиції на процеси глобалізації.
16. Розгляд компетенційних спорів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції.
17. Додаткові (нетрадиційні) повноваження органів конституційної юстиції.
18. Конституційна юстиція в Україні в аспекті формування вітчизняного конституціоналізму.
19. Реформа конституційної юстиції в Україні 2017 року.
20. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів. Статус Конституційного Суду України.
21. Засади діяльності Конституційного Суду України.
22. Нормативна основа діяльності Конституційного Суду України.
23. Відкритість діяльності Конституційного Суду України.
24. Повноваження Конституційного Суду України. Межі повноважень Конституційного Суду України.
25. Склад та повноважність Конституційного Суду України.
26. Вимоги до судді Конституційного Суду України. Конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду.
27. Порядок призначення судді Конституційного Суду Президентом України та з'їздом суддів України.
28. Призначення і строк перебування на посаді судді Конституційного Суду.
29. Набуття повноважень суддею Конституційного Суду. Порядок складення Суддею присяги.

30. Вибори Голови за Заступника Голови Суду. Статус судді Конституційного Суду.
31. Мантія та нагрудний знак судді Конституційного Суду. Посвідчення Голови Суду, заступника Голови Суду, Судді.
32. Порядок тимчасового виконання обов'язків Голови Суду Суддею.
33. Припинення повноважень судді Конституційного Суду. Звільнення з посади судді Конституційного Суду. Посвідчення Судді у відставці.
34. Дострокове звільнення з посади, припинення повноважень Голови Суду та заступника Голови Суду.
35. Гарантії діяльності судді Конституційного Суду України.
36. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду. Порядок надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арешт Судді.
37. Гарантії безпеки судді Конституційного Суду та членів його сім'ї.
38. Винагорода судді Конституційного Суду. Щомісячне довічне грошове утримання судді Конституційного Суду у відставці або пенсія. Відпустка судді Конституційного Суду.
39. Забезпечення посадових потреб Судді Конституційного Суду України.
40. Наукові консультанти і помічники судді Конституційного Суду України.
41. Збереження звання судді Конституційного Суду України.
42. Організаційна структура Конституційного Суду України.
43. Голова та Заступник Голови Конституційного Суду України.
44. Велика палата, сенати, колегії Суду. Постійні комісії Суду.
45. Науково-консультативна рада Суду. Секретаріат, архів, бібліотека Суду. Офіційне видання Суду.
46. Спеціальні пленарні засідання Суду, засідання Суду, пов'язані з організаційною діяльністю.
47. Порядок формування складу сенатів Конституційного Суду.
48. Порядок утворення колегій суддів Конституційного Суду.
49. Порядок обрання секретаря Колегії та виконання його обов'язків.
50. Порядок тимчасового залучення Судді до складу неповноважної за складом Колегії. Внесення змін до персонального складу Сенату та Колегії. Порядок скликання зборів суддів Конституційного Суду.
51. Графік роботи органів Конституційного Суду України.
52. Забезпечення діяльності Конституційного Суду України.
53. Фінансове забезпечення Конституційного Суду України. Гарантії фінансової незалежності Суду.
54. Майно та статус Конституційного Суду України як юридичної особи.
55. Інформаційне забезпечення діяльності Конституційного Суду України.
56. Доступ до публічної інформації в Конституційному Суді України.
57. Веб-сайт Конституційного Суду України.
58. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України.
59. Позасудова діяльність суддів Конституційного Суду України.
60. Міжнародні зв'язки Конституційного Суду України.
61. Форми звернення до Конституційного Суду України. Конституційне подання. Конституційне звернення. Конституційна скарга.
62. Приймання, реєстрація та попередня перевірка звернень до Суду.
63. Розгляд звернень до Конституційного Суду України у колегіях.
64. Суддя-доповідач у справі. Конфлікт інтересів та відвід (самовідвід) Судді.
65. Відкриття конституційного провадження у справі. Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі. Припинення розгляду звернень до Суду.
66. Об'єднання і роз'єднання конституційних проваджень у справах.
67. Розгляд справ у Конституційному Суді України. Форми конституційного провадження.
68. Засідання та пленарні засідання Великої палати. Засідання та пленарні засідання Сенату. Відмова Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати.

69. Забезпечення повноти розгляду справи у Конституційному Суді України.
70. Учасники конституційного провадження. Права та обов'язки учасника конституційного провадження.
71. Права та обов'язки залученого учасника конституційного провадження.
72. Постійний представник Президента України у Конституційному Суді України.
73. Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України.
74. Постійний представник Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України.
75. Відповідальність за порушення порядку проведення пленарних засідань у Суді.
76. Мова конституційного провадження. Строки конституційного провадження.
77. Об'єднання і роз'єднання конституційних проваджень.
78. Особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою.
79. Особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.
80. Поняття, види та структура актів Конституційного Суду України. Рішення Суду. Висновок Суду. Ухвала Суду.
81. Забезпечувальний наказ Конституційного Суду України.
82. Ухвалення рішення і надання висновку Конституційним Судом України.
83. Вимоги до рішення та висновку Конституційного Суду України.
84. Визначення Судом строку втрати чинності актом (його окремими положеннями).
85. Юридична позиція Конституційного Суду України.
86. Окрема думка Судді Конституційного Суду України.
87. Офіційне оприлюднення та опублікування актів Суду. Усунення описок у тексті акта Суду і роз'яснення порядку виконання актів Суду.
88. Ухвалення Регламенту, інших актів, що регламентують організацію роботи Конституційного Суду України, та внесення змін до них
89. Порядок виконання рішень та висновків Конституційного Суду України.
90. Відповідальність за невиконання актів Конституційного Суду України.

8. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 30 = 30$:

Формула обчислення

$$\sum 30 = \frac{\sum 1}{\sum 2} \times 6 \text{ (шість)}$$

Примітка:

$\sum 30$ – сума максимальної кількості балів

$\sum 1$ – сума балів, що отримав аспірант за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

$\sum 2$ – кількість практичних (семінарських) занять протягом семестру.

6 – коефіцієнт

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Екзамен	Сума
Розділ 1		Розділ 2		Самостійна робота	Індивідуальне завдання	Разом
T1	T2	T3	T4			
$\sum 30$				20	10	60
				40	100	

T1, T2... T4 – теми семінарських занять

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- аспірант виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- аспірант припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповідь на семінарському занятті – 10:

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання				Екзамен	Сума
Семінарське заняття	Самостійна робота	Індивідуальне завдання	Разом		
10	30	20	60	40	100

Відповідь на семінарському занятті – **2-10 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

10 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

8 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

6 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

4 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- аспірант виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

2 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Шкала оцінювання за денною та заочною формами навчання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
3. Регламент Конституційного Суду України: ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/reglament.pdf>.
4. Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата) від 13.05.1997 № 1-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-97>.
5. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 03.10.1997 № 4-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97>.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997 № 6-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25.12.1997 № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 09.06.1998 № 8-рп/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-98>.
9. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 05.10.2005 № 6-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу XV „Перехідні положення” Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15.05.2014. № 5-рп/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-14>.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення "на наступній черговій сесії Верховної Ради України", яке міститься у статті 155 Конституції України, від 15.03.2016 № 1-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16>.

Підручники та навчальні посібники:

1. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за ред. А.Ю. Олійника. Київ: Скіф, 2012. 552 с.
2. Конституційна юрисдикція: підручник / за ред. Ю.Г. Барабаша, А.О. Селіванова. Харків: Право, 2012. 168 с.
3. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.1 / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Юридична думка, 2006. 544 с.
4. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
5. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
6. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 1: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
7. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 432 с.
8. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 3: Сучасний український конституціоналізм: навч. посіб. / за ред. А.Р. Крусян. Одеса: Фенікс, 2015. 526 с.
9. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 368 с.
10. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины: учебное пособие. Харьков: Факт, 1999. 320 с.
11. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.

Допоміжна література:

1. Актуальные вопросы конституционного правосудия (по материалам «Журнала конституционного правосудия») / п»д ред. С.Д. Князева, М.А. Митюкова, С.Н. Станских. Москва: Волтерс Клувер, 2011. 1120 с.
2. Барабаш Ю.Г. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2010. № 6. С. 44-54.
3. Баргілевич М. Реформа конституційної юстиції в Україні у 2017 році. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 157-162.
4. Баулін Ю. Наявність рішення (висновку) КСУ як підстава для відмови у відкритті конституційного провадження у справі. *Вісник Конституційного Суду України*. № 4-5. С. 154-157.
5. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154-159.
6. Бориславська О. Конституційний Суд України: наступний етап розвитку чи початок нової ери? *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. С. 8-10.
7. Бринцев В. Політико-правовий аналіз ролі Конституційного Суду України у законодавчому процесі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 1. С. 62–78.
8. Бринцев В.Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн.1: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
9. Бринцев В.Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн.2: монографія. Харків: Право, 2013. 376 с.
10. Веніславський Ф.В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 130-137.
11. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: учеб. пособ. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 383 с.
12. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учеб. пособ. 3-е изд., перераб. и дополн. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. 592 с.
13. Головін А.С. Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя в

рішеннях Конституційного Суду України. Київ: Логос, 2011. 307 с.

14. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Харків: Право, 2013. 424 с.

15. Івановська А.І. Офіційне тлумачення Конституції і законів України як повноваження Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 19-35.

16. Кампо В., Савчин М. Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний і гносеологічний аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. С. 99-109.

17. Кампо В.М. Деякі проблеми розвитку конституційної юстиції в Україні. *Право України*. 2010. № 6. С. 60-70.

18. Кіліч Х. Проблеми тлумачення в конституційній юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 4. С. 48-52.

19. Клишас А.А. Конституционная юстиция в зарубежных странах / отв. ред. В.В. Еремян. Москва: Междунар. отношения, 2004. 288 с.

20. Ковальчук В. Органи конституційної юстиції в механізмі легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Вісник Акад.ї правових наук України*. 2010. № 1. С. 78-89.

21. Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 4. С. 24-32.

22. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии: сборник нормативных актов / сост. В.К. Боброва, М.А. Митюков (рук. Кол.), А.А. Подалов. Москва: Зерцало, 1998. 800 с.

23. Конституционный контроль в зарубежных странах: учеб. пособ. / отв. ред. В.В. Маклаков. 2-е изд., испр. и дополн. Москва: НОРМА: ИНФРА-М, 2010. 672 с.

24. Кравчук В. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.

25. Кушніренко О.Г. Конституційний Суд України як гарант охорони і захисту засад як гарант охорони і захисту засад конституційного ладу держави. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2003. Вип. 6. С. 40-45.

26. Левенець А.В. Організаційна структура Конституційного Суду України в контексті судової реформи. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Перші юридичні читання: матер. Всеукр. дистанц. конф., присвяч. 20-річчю створення екон.-прав. ф-ту, 27 квіт. 2018 р., Одеса / ред.: Л.О. Корчевна, І.А. Дришлюк; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса: Фенікс, 2018. С. 83-86.*

27. Литвинов О.М., Богущ В.В. Межі конституційного контролю у провадженнях за конституційними поданнями та конституційними скаргами: теоретичні аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). С. 1-12.

28. Марцеляк О.В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.

29. Мироненко О.М. Про деякі загальні підходи до поняття «конституційна юстиція» і предмета її історії. *Вісник Конституційного Суду України*. 1998. № 4. С. 46-61.

30. Намясенко О.К. Правові форми реалізації правового статусу судді Конституційного Суду України. *Правове регулювання економіки: зб. наук. праць*. 2008. Вип. 8 (34). С. 230-239.

31. Німченко В. Конституційна юрисдикція та загальне судочинство. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 5. С. 44-45.

32. Пілюк С. В. Додаткові (нетрадиційні) повноваження органів конституційної юстиції. *Роль права та закону у сучасному суспільстві: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22-23 вересня 2012 р. У 2-х томах. Т.1. Київ: Центр правових наукових досліджень, 2012. С. 51-54.*

33. Пілюк С. В. Елементи юридичного статусу органів конституційної юстиції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 196-206.

34. Пілюк С. В. Конституційно-правове регулювання юрисдикції органів конституційної юстиції. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення:*

матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21-22 вересня 2012 р.). У 2-х частинах. Ч. I. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. С. 33-35.

35. Пілюк С. В. Офіційне тлумачення конституції та законів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції. *Право і безпека*. 2012. № 3. С. 501-508.

36. Пілюк С. В. Перевірка конституційності міжнародних договорів як відгук конституційної юстиції на процеси глобалізації. *Политика и общественные науки в эпоху глобализации*: матер. Междунар. науч. форума / Институт фундаментальных исследований (г., Харьков, 3-4 сентября 2012). Харьков: Ин-т фундамент. исследований, 2012. С. 147-151.

37. Пілюк С. В. Розгляд компетенційних спорів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції. *Український та зарубіжний досвід реформування національної правової системи в контексті інтеграційних процесів*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 7-8 вересня 2012 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2012. С. 19-22.

38. Пілюк С. В. Сучасні моделі конституційного контролю. *Форум права*. 2012. № 3. С. 78-89.

39. Пілюк С. В. Юрисдикція як елемент правового статусу органів конституційної юстиції. *Європейські перспективи*. 2012. № 3. Ч.1. С. 176-186.

40. Погорилко В.Ф. Конституционная юстиция как фактор становления и развития конституционализма в Украине. *Дайджест. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии*. 2005. № 11. С. 69-76.

41. Портнов А.В. Правове регулювання конституційного судочинства в Україні: доктрина, суб'єкти і форми конституційного судочинства, створення нових процесуальних інститутів: монографія. Київ: Логос, 2008. 202 с.

42. Приходько Х.В. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: динамічні та статуйні аспекти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 2 (88). С. 13-22.

43. Проблеми імплементації змін до Конституції України щодо правосуддя та статусу Конституційного Суду України: Проект виконано за підтримки Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва та Проекту Ради Європи «Підтримка впровадження судової реформи в Україні». Київ, 2017. 188 с. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-inukraine/385695?download=true>.

44. Рабінович П. Конституційне судочинство як інструмент тлумачення законодавства відповідно до соціальних потреб і змін. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 1. С. 30-34.

45. Рабінович П., Гончаров В. Перегляд КСУ власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 147-153.

46. Селиванов А.А., Стрижак А.А. Вопросы конституционного правосудия в Украине. Киев: Логос, 2010. 272 с.

47. Селиванов А.О. Верховенство права в конституційному правосудді: аналіз конституційної юрисдикції. Київ; Харків: Академія правових наук України, 2006. 400 с.

48. Селиванов А.О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.

49. Селиванов А. О. «Письмова форма» розгляду справ конституційної юрисдикції: чи діє принцип доступу до правосуддя. *Право України*. 2014. № 7. С. 175-183.

50. Селиванов А.О. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення). *Право України*. 2010. № 6. С. 34-45.

51. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики: монографія. Київ: МП Леся, 2007. 716 с.

52. Сліденко І.Д. Тлумачення Конституції: питання теорії та практики в контексті світового досвіду. Одеса: Фенікс, 2003. 234 с.

53. Слїнько Т.М., Ткаченко Є.В. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 53-59.

54. Стецюк П. Зміни до Основного Закону України щодо правосуддя (конституційно-юрисдикційний зріз). *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 194-201.
55. Стецюк П. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми). *Право України*. 2010. № 6. С. 70-75.
56. Стрижак А. Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави. *Право України*. 2010. № 6. С. 4-12.
57. Тацій В.Я. Правозахисний напрям інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. 4-5. С. 32-41.
58. Тацій В.Я., Тодика Ю.М. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 2. С. 60-65.
59. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография. Киев: Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.
60. Тимченко І. Механізм конституційної юрисдикції в Україні: становлення і розвиток. *Право України*. 2010. № 6. С. 12-26.
61. Тихий В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненням фізичних і юридичних осіб. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 2. С. 65-69.
62. Тихий В.П. Офіційне тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 1998. № 4. С. 38-45.
63. Тихий В.П. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України. *Право України*. 2010. № 6. С. 26-34.
64. Тихий В.П. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 1. С. 62-71.
65. Ткаченко Д.В. Критерії оцінки конституційності законів. *Проблеми законності*. 1998. Вип. 34. С. 49-54.
66. Тодика Ю.М. Толкование Конституции и законов Украины: Теория и практика: монография. Харьков: Факт, 2001. 420 с.
67. Хмарук Т.В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2019. №1(19). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>.
68. Хотинська-Нор О.З. Теоретико-правові та праксеологічні засади судової реформи в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 474 с.
69. Цимбалістий Т.О. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2007. № 1 (21). С. 47-55.
70. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. Київ: Укр. центр правничих студій, 2001. 302 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
8. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>